

ABORDĂRI METODOLOGICE ALE SUBDEZVOLTĂRII PE PLAN MONDIAL ȘI NAȚIONAL

Maria HĂMURARU, Natalia BÎRCA

Catedra Teorie Economică și Metodologia Cercetării

In this article, assess the methodological approaches of economic underdevelopment. Currently, many countries in different parts of the world face the problem of underdevelopment. Thus, the relative equalization of development levels of states is an objective necessity of the general progress of mankind, an imperative of international cooperation on an equitable basis, the relaxation and ensure world peace.

Introducere. Starea de *subdezvoltare* și slaba dezvoltare economică condamnă peste două miliarde de oameni de pe toate continentele lumii la o viață plină de lipsuri și la sărăcie.

Peisajul țărilor în dezvoltare este un uriaș mozaic. Alături de țările foarte sărace există țări mult mai bogate, care „râvnesc” la statutul de țară dezvoltată.

Dat fiind faptul că subdezvoltarea este o criză structurală a economiei mondiale, aceasta nu reprezintă un fenomen omogen, care se manifestă identic în toate țările lumii. În consecință, gradul de subdezvoltare este diferit de la o regiune la alta. Tocmai de aceea, înlăturarea subdezvoltării și egalizarea relativă a nivelurilor de dezvoltare a statelor reprezintă o necesitate obiectivă a progresului general al omenirii, un imperativ al colaborării internaționale pe baze echitabile, al destinderii și asigurării păcii în întreaga lume.

Abordări metodologice ale subdezvoltării. La finele secolului al XX-lea lumea s-a confruntat cu un șir de probleme globale, inclusiv cu *subdezvoltarea*. Subdezvoltarea este reversul dezvoltării, reprezintă o situație economică în care persistă niveluri scăzute ale standardului de viață, sărăcia absolută, rate de creștere economică scăzute, un nivel redus al consumului, servicii de asistență sanitară precare, rate înalte ale mortalității și natalității, dependența de exterior, posibilități reduse de satisfacere a nevoilor oamenilor. Subdezvoltarea nu reprezintă o stare necesară, o etapă pe care în mod inevitabil trebuie să o parcurgă toate statele. Ea reprezintă, înainte de toate, un ansamblu de structuri ce reflectă dezechilibre între diferitele sectoare economice, dependența financiară, tehnologică și culturală față de exterior, discrepanțe sociale datorate marilor inegalități de venituri, avere, putere, educație.

În fond, economiștii ortodocși, de formație neoclasică și neoliberală (W.W. Rostow, P.A. Samuelson, G.M. Meir, Rudleff Marell ș.a.) dau termenului de subdezvoltare o încărcătură de „nedezvoltare” sau de „întârziere temporară în dezvoltare”, fie din cauza insuficienței resurselor naturale, fie din cauza creșterii demografice accelerate.

De altfel, această opinie a expus-o primul W.W. Rostow, în 1953, în „Stadiile creșterii economice. Un manifest necomunist”, în care subdezvoltarea este considerată sinonimă cu „întârzierea” decolării prin cele cinci stadii – starea tradițională, starea de tranziție spre decolare, starea decolajului (demarajului), starea maturizării și starea marelui consum de masă, în principiu cu rămânerea în unul din primele două stadii.

Gândirea marxistă și radicală dă termenului de subdezvoltare un sens de asimetrie în raport cu țările dezvoltate, un conținut calitativ total diferit de structură, care privește dezintegrarea unor țări odinioară integrate, sub influența relațiilor externe, în țările dezvoltate.

Raul Prebisch, de exemplu, scria în 1950 că subdezvoltarea este, de fapt, o „economie periferică”, „dezarticulată”, unilateral orientată, corespunzător intereselor „centrului economiei mondiale” pentru materii prime și energie.

Roymond Aron relevă că „noțiunea de subdezvoltare este o comparație prin natura sa” [1].

La rândul său, P.A. Samuelson menționează că, pentru a nu ofensa popoarele acestor țări, Organizarea Națiunilor Unite folosește termenul de „țări în curs de dezvoltare” [2].

În rezultatul analizei teoriilor subdezvoltării, putem constata că abordarea acestui fenomen se eșalonează pe un diapazon foarte larg: de la aprecieri extrem de pesimiste – fataliste, până la cele exagerat de optimiste (în sensul că pe baza unor strategii decenale de dezvoltare ale ONU ar putea fi eradicată subdezvoltarea).

Dimensiunile subdezvoltării. Fenomenul subdezvoltării este complex și multidimensional. Printre dimensiunile acestuia pot fi menționate următoarele:

a) nivelul scăzut al veniturilor, care nu permite satisfacerea necesităților elementare ale populației. În ceea ce privește factorul muncă, țările subdezvoltate sunt mult rămase în urmă față de țările dezvoltate [3];

b) deformarea structurală a țărilor subdezvoltate se exprimă într-o specializare de ramură îngustă, în existența unor disproporții între sectoarele primar, secundar, terțiar și cuaternar, în dezechilibrul dintre industrie, agricultură și alte ramuri ale producției materiale etc. În ansamblul țărilor în curs de dezvoltare, agricultura deține o pondere în crearea PIB de circa 5 ori mai mare decât cea din țările dezvoltate. Totuși, majoritatea acestor țări sunt importatoare de cereale și alte produse agricole. În schimb, ponderea industriei prelucrătoare în PIB, în ansamblul țărilor în curs de dezvoltare, nu atinge decât circa 70% din ponderea acesteia în PIB-ul țărilor dezvoltate;

c) coexistența mai multor tipuri de economie: de subzistență, în sectorul economiei naturale, semnificând adesea reluarea pe scară îngustă a producției; economia de piață simplă, fiind specifică îndeosebi mica producție de mărfuri; economia de piață intensivă în sectoarele economice moderne;

d) existența unor sisteme economice și a unor structuri instituționale eterogene, aflate într-un proces permanent de ajustare, consolidare, de întrepătrundere și tranziție. Rezultat al creșterii rolului statului în economie, al creării și dezvoltării sectorului de stat în aproape toate țările în curs de dezvoltare, a apărut și s-a extins sistemul economiei mixte;

e) insuficiența capacității științifice și tehnologice indică un grad și mai pronunțat al rămânerii în urmă a acestor țări: 10% din numărul savanților și cercetărilor, 5% din parcul mondial de aparatură electronică pentru prelucrarea datelor, 3% din totalul mondial de brevete și invenții și 1% din producția de circuite imprimate revin la 82% din populația mondială a țărilor subdezvoltate.

Prin urmare, lumea subdezvoltată poate prezenta unele trăsături generale, ca: dominația externă asupra finanțelor, economiei și tehnicii, vulnerabilitatea ei în comerțul internațional, povara crescândă a datoriei externe, destructurarea ramurilor economice și dezarticularea agriculturii, ca urmare a dependenței de țările din Nord, și inflația.

Cauzele și factorii subdezvoltării pe plan mondial. Subdezvoltarea prezintă un caracter universal și general. Cauzele subdezvoltării economice pot fi privite atât drept cauze specifice ale nivelurilor inegale de dezvoltare în fiecare epocă istorică, cât și sub forma unor factori concreți – istorici – ai subdezvoltării dintr-o anumită perioadă. Având drept criteriu de clasificare cauzele subdezvoltării și căile de lichidare a acesteia, abordările teoretice pot fi grupate astfel:

- **Teoriile liberale și cele neoclasice** identifică drept principale cauze ale subdezvoltării absența unei economii de piață, informația imperfectă, ce împiedică alocarea optimă a resurselor, un ajutor extern ce favorizează consumul și descurajează economisirea, absența specializării în funcție de avantajele comparative. Drept căi de lichidare a subdezvoltării sunt identificate: constituirea unui cadru instituțional favorabil unei economii de piață, favorizarea investițiilor străine directe, cu precădere în producție și nu în domeniul social, o politică liberală în domeniul comerțului exterior, care să favorizeze libera circulație a bunurilor, serviciilor și capitalurilor, încurajarea producției de bunuri pentru export și nu pe cea de substituie a importurilor, promovarea unor rate ale dobânzii ridicate, menite a favoriza economisirea și atragerea capitalurilor străine sub formă de investiții directe sau de portofoliu, evitarea supraevaluării monedei naționale, care ar conduce la protejarea industriilor destinate pieței interne și ar defavoriza exporturile, dereglementarea economiei naționale.

- **Teoriile de inspirație keynesistă** consideră că subdezvoltarea are drept cauză scăderea ratei de acumulare și maniera în care întreprinzătorii acceptă riscul, creșterea demografică puternică, scăderea ajutorului extern menit a compensa insuficiența economiilor interne și lipsa de devize. Pentru lichidarea subdezvoltării, keynesiștii consideră că investițiile publice trebuie să aibă un rol de antrenare și să servească drept un instrument de reglare conjuncturală a bugetului, încât să se creeze o cerere internă prin intermediul investițiilor publice, să se protejeze industria internă prin măsuri tarifare și netarifare și să se încurajeze industria de bunuri ce pot substitui importurile. În viziune keynesistă, statului îi revine un rol major în promovarea acelor politici menite a întări puterea pieței interne.

• **Teoreticienii de inspirație marxistă** consideră că subdezvoltarea este determinată de difuziunea internațională a capitalismului, de sechelele colonialismului, de activitatea firmelor și băncilor multinaționale, de exploatarea economiilor subdezvoltate de către agenții economici dominanți ai metropolelor capitaliste, de surplusul acaparat de proprietarii funciari, firmele străine și țările capitaliste dezvoltate. Pentru a lichida subdezvoltarea, este necesar ca aparatul de producție să aparțină agenților economici naționali, prețurile să fie stabilite de autoritățile centrale, care să planifice și activitatea economică pe termen lung, să se promoveze o politică comercială protecționistă [4]. Potrivit noii teorii a creșterii – teoria creșterii endogene, cauza principală a subdezvoltării constă în slaba specializare în cercetare, în investiții scăzute în perfecționarea capitalului uman și în progresul tehnologic.

Ca urmare, au fost expuse mai multe puncte de vedere cu privire la cauzele subdezvoltării. Renumitul futurolog Alvin Toffer reia aceste teorii în lucrarea sa „Al treilea val.” Astfel, în spiritul acestor opțiuni, cauzele multiple ale subdezvoltării economice pot fi grupate în: *interne* și *externe*.

Cauzele interne privesc starea resurselor naturale și umane în cele mai multe dintre țările rămase în urmă economic, mecanismele economice și sociale, factorii politici.

Cauzele externe ale subdezvoltării pot fi sintetizate astfel: deposedarea acestor țări de bogățiile lor naturale; practicarea unor schimburi de mărfuri neechitabile; politici financiar-monetare nefavorabile pentru cele mai multe asemenea țări.

Prin urmare, cauza fundamentală a subdezvoltării economice nu o constituie nici „explozia demografică”, nici vitregia naturii, nici așa-zisă lipsă de hărnicie a populației din unele țări, ci politica de dominare și asuprire colonială pe care marile puteri imperialiste au desfășurat-o vreme îndelungată asupra unor vaste regiuni ale globului pământesc: subdezvoltarea fiind deci produsul istoric al sistemului mondial capitalist [5].

De asemenea, în Raportul Băncii Mondiale se accentuează că la începutul mileniului trei în lume va crește ponderea săracilor care vor trăi la nivelul unui dolar pe zi și numărul lor va constitui peste 1,5 miliarde, față de 1,2 miliarde în 1997; către anul 2015 numărul celor sub pragul sărăciei poate atinge la 1,9-2 miliarde.

Aspectele subdezvoltării în economia Republicii Moldova. Conform Raportului Global al Dezvoltării Umane 2009, Republica Moldova face parte din categoria țărilor cu un nivel mediu de dezvoltare umană. Republica Moldova se plasează pe locul 117 din cele 182 de state cu IDU = 0,720, mai jos de media regională CSI-CEE și cea globală. În ceea ce privește indicele sărăciei umane, conform Raportului Global al Dezvoltării Umane 2009, Republica Moldova se plasează pe locul 22, înregistrând o cotă de 5,9%, iar, potrivit indicelui sărăciei monetare – pe locul 21 [6,7].

În următorul deceniu, componența veniturilor va rămâne factorul-cheie pentru atingerea nivelului IDU = 0,800, caracteristic țărilor cu un înalt nivel de dezvoltare umană. Pentru atingerea acestui prag, până în 2015 Republica Moldova trebuie să asigure o rată medie de creștere a veniturilor pe cap de locuitor de 8,7% anual, să sporească rata de cuprindere la toate nivelurile de învățământ cu 0,8 puncte procentuale anual, să asigure o creștere anuală a speranței de viață cu 0,25 ani și să păstreze nivelul înalt de alfabetizare a populației adulte (99,1) [8]. Tendințele negative din ultimii ani care ar putea compromite acest scenariu sunt creșterea incidenței maladiilor social-condiționate, reducerea ratei de cuprindere la studii primare și gimnaziale și instabilitatea creșterii economice și reducerii sărăciei în mediul rural.

Economia este afectată de un pronunțat decalaj dintre cerere și ofertă, de o insuficiență cronică a investițiilor interne și externe și de ruina potențialului tehnic de producție. Mărfurile și serviciile autohtone, în majoritatea cazurilor, nu sunt competitive nu numai pe piețele externe, dar nici pe cele interne. Datoriile externe ale statului depășesc volumul PIB anual. Economia continuă să fie energo- și materialofagă, în multe cazuri orientată spre exportul de materie primă (în mod special, agricolă).

Deci, analizând datele din Tabel, putem constata că, oficial, Moldova a devenit țara cea mai săracă din regiune. În realitate însă, situația este ceva mai bună. Imaginea Moldovei de țară săracă este rezultatul reformelor, amestecului masiv din exterior, dar și existenței unui important sector subteran, precum și al diferenței crescânde în ce privește nivelul de trai al populației – Republica Moldova a devenit o țară fără o clasă socială medie, societatea pomenindu-se divizată într-o minoritate foarte bogată și influentă și o majoritate foarte săracă și disperată. Astfel, potrivit investigațiilor sociologice din 2009, 20% din cei mai prosperi cetățeni acaparează peste 50% din veniturile totale ale populației, pe când 20% din cei mai săraci – doar circa 3 la sută.

Tabel

Scenariu de progresare a Republicii Moldova spre un nivel înalt de dezvoltare umană

Indicatori	Creșterea anuală	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
PIB per capita, dolari SUA	8,75%	3654	3974	4321	4700	5111	5558	6044	6573	7148	7774
Gradul de alfabetizare, %	const	99,1	99,1	99,1	99,1	99,1	99,1	99,1	99,1	99,1	99,1
Rata brută de cuprindere la toate nivelurile de învățământ, %	0,8%	72,5	73,3	74,1	74,9	75,7	76,5	77,3	78,1	78,9	79,7
Speranța de viață, ani	0,25 ani	68,1	68,3	68,6	68,8	69,1	69,3	69,6	69,8	70,1	70,3
Indicele veniturilor		0,601	0,615	0,629	0,643	0,657	0,671	0,685	0,699	0,713	0,727
Indicele educației		0,902	0,905	0,908	0,910	0,913	0,916	0,918	0,921	0,924	0,926
Indicele longevității		0,718	0,722	0,726	0,730	0,734	0,738	0,743	0,747	0,751	0,755
Indicele Dezvoltării Umane		0,740	0,740	0,754	0,720	0,768	0,775	0,782	0,789	0,796	0,803

Surse: PNUD, 2004; UNDP, 2004; UNDP, 2005-2009; informația oferită de BNS.

Strategii de eradicare a subdezvoltării. Elaborarea strategiilor cere adoptarea unor măsuri de politică economică care reprezintă un atribut al independenței și suveranității naționale. De aceea, comunitatea internațională a sprijinit elaborarea strategiilor dezvoltării „lumii a treia”, dintre care se detașează următoarele trei tipuri, sau modele:

√ **Strategia „dezvoltare spre interior”** pune creșterea economică, sporirea venitului național și, în special, industrializarea în centrul procesului de dezvoltare, substituind importurile cu produse autohtone și promovând exportul cu toate activitățile statale – puterile vamale, fiscale, monetare și comerciale.

√ **Strategia „dezvoltare spre exterior”** urmărește accelerarea dezvoltării pe baza participării mai intense a economiilor naționale la relațiile economice internaționale, în vederea obținerii a cât mai multor mijloace de plată și în transformarea acestora în factori de producție pentru atingerea obiectivelor dezvoltării economice. Această strategie a fost aplicată de către țările latinoamericane, în cadrul „Alianței pentru progres”, dar și de câteva țări din Sud-Estul Asiei – Filipine, Singapore etc., urmărind de la început să asigure condiții economice și sociale foarte atrăgătoare pentru capitalul străin.

√ **Strategia „dezvoltare endogenă”** considerată ca un proces foarte complex al dezvoltării, care integrează toate ramurile producției sociale, îndeosebi industria și agricultura într-un optim economic, social, politic, cultural și educațional [9,10].

Aceste programe au în vedere faptul că depășirea subdezvoltării este, înainte de toate, o problemă a țărilor respective, că efortul propriu al fiecărui popor nu poate fi înlocuit cu nici un ajutor din afară. Direcțiile principale de acțiune sunt: dezvoltarea agriculturii în corelație cu promovarea unor politici de industrializare a produselor agricole; industrializarea bazată pe subramuri care pot valorifica eficient resursele naturale și de muncă proprii; progresul tehnico-științific al investițiilor și inovațiilor; formarea de cadre calificate și înalt specializate naționale, în concordanță cu nevoile stringente ale economiei și cu tendințele de perspectivă ale științei și tehnicii, în scopul de a limita fenomenul de brain-drain (exodul creierelor); formarea capitalului și realizarea de investiții considerate pentru primele direcții principale.

În scopul stimulării creșterii economice, în Republica Moldova au fost elaborate și aprobate un șir de Strategii și Programe, printre care:

- Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (SCERS);
- Strategia pentru promovarea exporturilor pentru perioada 2002-2005;

- Strategia investițională a Republicii Moldova (2001-2005);
- Strategia de dezvoltare a industriei pe perioada până în anul 2015;
- Strategia de dezvoltare a sectorului agroalimentar în perioada anilor 2006-2015;
- Programul național de implementare a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană;
- Program de activitate a Guvernului pentru anii 2005-2009 «Modernizarea țării – bunăstarea poporului», ce ar orienta Republica Moldova spre o dezvoltare specifică ei [11].

În acest context, Republica Moldova are de rezolvat o serie de probleme majore în contextul strategiei includerii sale în circuitul economic european și mondial, fapt ce determină economia națională să aleagă din alternativele reale sau să se ajusteze la o structură regională economică puternică, sau să fie iar „înghițită” de o economie națională deja constituită.

Concluzii și propuneri. Subdezvoltarea este o problemă atât a Republicii Moldova, cât și pe plan mondial, ce necesită soluționare cât mai urgentă.

În acest sens, în anii 2009-2011 este necesar de a asigura o traiectorie a dezvoltării care se va baza exclusiv pe particularitățile existente ale țării noastre, care va valorifica întregul spectru de oportunități incontestabile și va preveni escaladarea unor amenințări. Astfel, soluționarea acestei probleme pe plan mondial necesită adoptarea unor politici și strategii de dezvoltare durabilă, printre care:

– politici investiționale privind accelerarea proceselor de introducere a noilor tehnologii, creșterea economiei regionale, modernizarea infrastructurii. Reușita acestora, în mare măsură va depinde de reformele administrației publice, a căror realizare este o condiție indispensabilă a realizării strategiei de dezvoltare a sectorului privat;

– politici de reducere a sărăciei și a inechității care înfăptuirea reformei sistemului de asistență socială; modernizarea sistemului serviciilor sociale specializate și introducerea mecanismelor de largire a accesului populației vulnerabile la învățământ, asistență medicală, locuință; ameliorarea sistemelor de apă și canalizare și altele;

– politici de dezvoltare a resurselor umane. Modernizarea tehnologică și structurală a economiei, dezvoltarea dinamică a noilor procese de producere, asigurarea acestora cu tehnologii înalte, dezvoltarea sectorului privat, a antreprenoriatului necesită ameliorări considerabile a condițiilor de reproducere a resurselor umane. Actualmente, investițiile în capitalul uman reprezintă o condiție indispensabilă a dezvoltării societății post-industriale;

– politici și strategii privind asigurarea protecției mediului înconjurător pe termen lung.

În acest context, și Republica Moldova, ținând cont de particularitățile sale, tinde să creeze o nouă economie, caracteristică societății postindustriale, orientată spre un mediu social și ambiant de o înaltă calitate. Pentru aceasta, se impune să învățăm din greșelile și experiența pozitivă a tranziției țărilor în curs de dezvoltare către societatea informațională și a cunoașterii.

Referințe:

1. Enache C., Mecu C. Economie politică. - București: Editura Fundației România de Măine, 2001, p.29.
2. Grosu M. Economie politică. - Chișinău: Evrica, 2001, p.177.
3. Brown L., Flavin Cr., French H. Starea lumii 2000. - București: Editura Tehnică, 2000, p.32.
4. Bal A. (coord.), Sterian D., Zaharia R. și al. Economia mondială. - București: Editura ASE, 2006, p.64.
5. Horja G. Învingerea subdezvoltării – cauză a întregii omeniri. - București, 1981, p.33.
6. Raport mondial sur le developpement humain 2009, accesat la 29.11.2009.
7. www.indexmundi.com
8. Encyclopedie de L’etat du monde.
9. Enache C., Mecu C. Economie politică. - București: Editura Fundației România de Măine, 2001, p.29.
10. www.undp.org
11. Raport Național de Dezvoltare Umană al Republicii Moldova. - Chișinău, 2006.

Prezentat la 26.11.2009